

РЕАЛІЗАЦІЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИНАХ ТА СПІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

EXERCISE OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN CORPORATE RELATIONS AND JOINT ACTIVITIES

Петухова Н.О., аспірантка кафедри цивільного права і процесу
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Важливою складовою успішного економічного розвитку країни є належне регулювання господарської діяльності. Інноваційні засоби сприяють розвитку підприємництва. Це стосується, зокрема, залучення майнових прав інтелектуальної власності у виробничі процеси. Однак у нормах чинного законодавства на сьогодні не у повних мірі та обсязі сформульовані правила щодо діяльності товариств із залученням інтелектуальних об'єктів та прав на них.

Питання особливостей внесення майнових прав інтелектуальної власності на сьогодні все частіше стає об'єктом дослідження вчених, що пояснюється гострою потребою роз'яснення процедури та наслідків передання у якості вкладу відповідних прав. Разом з тим, проблематика доповнюється ще й незрозумілими аспектами в частині взаємодії вкладників між собою як при організації спільної діяльності, так і при визначенні частки прибутку від неї.

Спільні зусилля у веденні бізнесу акумулюють можливості учасників, забезпечуючи значні перспективи успіху. Але доводиться констатувати, що існуючі на сьогодні закони позбавлені системно пов'язаних норм з регулювання спільної діяльності, що є фактором демотивації учасників, зниження ініціативності, підвищення ризиків виникнення спорів як всередині товариств, так і у взаємодії між собою.

У статті проаналізовано положення чинного законодавства, які регулюють процес внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю; передання майнових прав учасниками простого товариства. Досліджено стан законодавчого регулювання розподілу та перерозподілу прибутків між вкладниками товариства при їх спільній діяльності. Сформульовано пропозиції учасникам до організаційних дій на етапі створення товариства щодо погодження певних умов в корпоративному договорі. Запропоновано доповнення норм законів в частині обов'язкових умов корпоративного договору, що виникають у діяльності товариств при визначенні суб'єктів майнових прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, майнові права, статутний капітал, господарські товариства, суб'єкти господарювання, законодавство, корпоративний договір, конкуренція.

An important component of the country's successful economic development is proper regulation of its economic activity. The use of innovative means contributes to the promotion of entrepreneurship. This applies, in particular, to the involvement of intellectual property rights in production processes. However, the effective statutory regulations fail to fully set the rules for the activities of companies with the involvement of intellectual property and rights thereto.

Nowadays, the issue of contributing intellectual property rights is increasingly researched by scientists, which is explained by a pressing need for clarification of the procedure and consequences of making a contribution of such rights. At the same time, the range of problems is broadened by the unclear aspects relating to the interaction between the contributors both when organizing joint activities and when determining their respective shares in profits.

Joint business efforts accumulate the opportunities available to the members, ensuring a strong chance of success. But we have to state that the existing laws have no systemically interrelated norms for the regulation of joint activities, which is a factor that demotivates the members, discourages initiative, and increases the risk of disputes both within companies and in interaction with each other.

This paper analyzes the provisions of the effective legislation regulating the process of contributing intellectual property rights to the authorized capital of a limited or additional liability company; transfer of rights by members of a general partnership. The legislative regulation of distribution and redistribution of profits between the company's contributors in the course of their joint activities are studied. The paper also formulates the proposals to members as to organizational efforts at the stage of establishing a company in terms of agreeing certain terms and conditions of the corporate agreement. It is proposed to add statutory regulations regarding the mandatory terms and conditions of a corporate agreement applicable to the activities of companies when determining holders of intellectual property rights.

Key words: intellectual property, proprietary rights, authorized capital, business partnerships, business entities, legislation, corporate agreement, competition.

Постановка проблеми. Спрямованість української економічної системи на розвиток економіки, що ґрунтується на ринкових засадах і вільній конкуренції, надає фізичним особам можливість активно реалізовувати дії щодо здійснення приватної господарської діяльності. Чинне законодавство передбачає право вільно здійснювати підприємницьку діяльність (ст. 42 Конституції України) [1]. Організаційні форми її ведення є досить різноманітні й визначальну роль у виборі відповідної форми має волевиявлення самого підприємця. Індивідуальна господарська діяльність здійснюється фізичною особою – підприємцем, тобто без створення юридичної особи. Також господарська діяльність може здійснюватися шляхом створення юридичної особи у формі товариств, які базуються на об'єднанні власності його засновників. Такі організації разом з численними фізичними особами-підприємцями, а також особами, що спільно ведуть діяльність, та простими товариствами утворюють систему, до якої входять різні за масштабами діяльності суб'єкти підприємництва великого, середнього, малого бізнесу та мікропідприємства.

При створенні господарської одиниці одним суб'єктом всі повноваження щодо прийняття рішень по веденню власної справи зосереджуються у єдиного засновника. Питання власності та прибутків також вирішується в контексті їх приналежності лише одній особі. Наявність декількох засновників дає можливість створити більш потужне товариство, однак додає труднощів в організації роботи, управлінні, визначенні обсягу індивідуальних прав, міри відповідальності кожного з учасників товариства, розподілі прибутків.

Законодавчу основу внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу господарських товариств або залучення їх до спільної діяльності у формі простого товариства складають: Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) [2], Закони України «Про господарські товариства» [3], «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» [4] та інші нормативно-правові акти. Жоден з цих актів не визначає особливості внесення до статутного капіталу майнових прав інтелектуальної власності, що свідчить про значні прогалини

законодавства у цій сфері. Такий стан законодавчої основи створює на практиці складнощі і непорозуміння щодо цілої низки важливих питань, як-то розподілу дивідендів, повернення майнових прав інтелектуальної власності при виході з товариства, внесення до статутного капіталу права на використання об'єкта інтелектуальної власності тощо.

Аналіз публікацій та досліджень. Проблематика процедури внесення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності до статутного капіталу є активно обговорюваною темою в колі науковців, та розглядалася в наукових працях таких вчених, як Ю.Є. Атаманова, І.Ф. Коваль, В.М. Кравчук, І.В. Кривошеїна, К.В. Оверковський, О.О. Тверезенко, Л.Я. Якубівський та інші. Попри це мало дослідженими залишаються особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності при їх залученні у виробництво; порядок розподілу доходів, що отримані завдяки таким майновим правам; доцільність та межі договірної регулювання особливостей набуття/припинення прав учасників щодо вкладу у виді інтелектуальних прав.

Метою статті є розробка пропозицій засновникам та учасникам господарських товариств щодо реалізації майнових прав інтелектуальної власності в корпоративних відносинах та спільній діяльності.

Вклад основного матеріалу. У вирі сучасних інноваційних тенденцій все більш затребуваним стає залучення у виробництво інтелектуального продукту. Вже не дивиною є те, що сама назва фірми або продукції, що виробляється, тобто комерційне найменування або торговельна марка, є важливою складовою ведення бізнесу. Такі об'єкти інтелектуальної власності хоча є відмінними від багатьох інших через специфіку їх суті, а саме – відсутність суттєвого інтелектуального вкладу при їх створенні, однак оскільки вони є засобами індивідуалізації, які потенційно можуть сформулювати позитивне сприйняття продукту, сформувати високу репутацію бренду, майнові права на ці об'єкти є одним з найвагоміших чинників успішного підприємництва. Іншого роду є ті майнові права, за допомогою яких безпосередньо здійснюється виробничий процес. Наприклад, підтверджені свідоцтвом або патентом майнові права на корисну модель, промисловий зразок можуть стати чинником, без якого виробництво не зможе успішно конкурувати з іншими виробниками, або ж узагалі припинить своє існування. Нерідко майнові права інтелектуальної власності впроваджуються в налагоджений господарський процес з метою оновлення виробництва та/або покращення його ефективності. Разом з тим, усвідомлюючи перспективність залучення інтелектуальних інвестицій в економічну діяльність, деякі засновники розглядають інтелектуальну власність не як можливе доповнення до засобів виробництва в майбутньому, а як необхідну умову та основну складову на початку ведення бізнесу. Тож, розпочинаючи власну справу, вже постає питання, як залучити майнові права інтелектуальної власності до виробництва, щоб вони слугували формуванню прибутку та були захищені від сторонніх зазіхань. Крім того, з огляду на множинність засновників товариства, також виникає питання реалізації майнових прав в корпоративних відносинах і спільній діяльності.

Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» передбачає внесення вкладу до товариства як умову набуття статусу учасника (ст.ст. 2, 10, 12, 14, 15). Такий вклад може бути здійснений за рахунок грошей, цінних паперів, іншого майна (ст. 13 вказаного Закону). Зі змісту частини 3 ст. 424 ЦК України вбачається, що майнові права інтелектуальної власності можуть відповідно до закону бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи. З системного аналізу вказаних положень слідує висновок, що у поняття «інше майно», яке використовується в Законі вкладаються, крім іншого, майнові права на об'єкти інтелектуальної власності. Тобто,

спеціальний закон, підкріплюючи положення ЦК України, визначає право особи передати свої майнові права як вклад. Слід зауважити, що вказані норми визначають це правом, а не обов'язком особи. А це, в свою чергу, означає наявність права вибору носія відповідних прав, чи вносити їх до капіталу товариства. При позитивному рішенні не виникає питань принаймні щодо правомірності їх використання у виробництві. В іншому випадку – коли майнові права не передаються товариству, проте вони належать учаснику/учасникам, і планується їх використання для здійснення діяльності, невизначеність у відповідних діях щодо таких прав, і як наслідок – вирішення долі результатів діяльності товариства перетворюється в «загадку».

Також потрібно звернутись до норми ст. 1132 ЦК України, яка передбачає можливість створення простого товариства (яке не є юридичною особою), коли учасники беруть зобов'язання об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети. Просте товариство є однією з форм спільної діяльності, де передбачено об'єднання вкладів учасників (ст. 1130 ЦК України). Також можлива спільна діяльність на основі договору без об'єднання вкладів (тоді товариство не утворюється). Така форма діяльності є значно спрощеною у порівнянні з діяльністю, де обов'язково створюється юридична особа. Однак у питанні особливостей використання майнових прав інтелектуальної власності у спільній діяльності з їх вкладом у просте товариство, або поза межами його створення – лише на підставі договірної спільної діяльності, виникають схожі труднощі та неоднозначні тлумачення правових норм.

Внесення майнових прав до статутного капіталу господарського товариства потребує дотримання визначеної процедури, у якій важливим аспектом є грошова оцінка таких прав. У частині 3 ст. 13 вказаного Закону передбачено, що вклад у негрошовій формі повинен мати грошову оцінку, що затверджується одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства. При створенні товариства така оцінка визначається рішенням засновників про створення товариства.

Норми статей 3, 7, 15 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав і професійну оціночну діяльність» [5] свідчать про можливість проведення оцінки майна для визначення вартості внесків учасників та засновників господарського товариства. Процедура такої оцінки регламентується Національним стандартом № 4 «Оцінки майнових прав інтелектуальної власності», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 03.10.2007 року № 1185 [6]. Таким чином, законодавством передбачено проведення оцінки майнових прав інтелектуальної власності. Для цього існує відповідна процедура, яка дає можливість визначити вартість цих прав. Разом з тим, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не встановлює обов'язку здійснити незалежну оцінку прав, а передбачає спрощений підхід на підставі суб'єктивної оцінки осіб-засновників товариства в сукупності з їх спільним погодженням визначеної ціни.

Внесення майнових прав як вклад фактично означає винесення правочину з їх передавання юридичній особі. У результаті таких дій особа-співзасновник майнові права втрачає, а товариство їх набуває. Майнових прав може бути декілька, й вони можуть бути передані товариству від різних осіб-співзасновників. У результаті реалізації таких майнових прав у виробництві товариство отримує дохід, який підлягає розподілу між учасниками. Умови розподілу можуть бути прописані у корпоративному договорі (передбачено ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»), де, зокрема, можна визначити співвідношення між частинами, що підлягають виплаті кожному. Така домовленість відображатиме волю учасників, яка реалізується з огляду на принцип свободи договору.

Майнові права після переходу у власність товариства умовно співвідносяться з кожним з учасників товариства відповідно до його частки у статутному капіталі. Спочатку вони мали ознаки виключного права носія, а в подальшому стали виключним правом юридичної особи. Доречно зауважила Ф.М. Ханієва, що майнові права інтелектуальної власності як вклад до господарського товариства функціонують у правовому режимі виключних прав [7, с. 168]. Виключність як характеризуюча ознака права юридичної особи існує у взаємозв'язку з правами вимоги засновників, оскільки майнові права отримують грошовий еквівалент й визначаються частки кожного з засновників. Для прикладу, торговельна марка, права на яку перейшли до товариства, може стати дуже успішною та принести значний дохід. Це також означає, що вартість майнових прав на неї збільшиться.

Кожен із засновників має право на вихід із товариства та отримання своєї частки прав. Статтею 54 Закону України «Про господарські товариства» передбачено, що майно може бути повернуто у натуральному виді (у випадку товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю). Випадки саме такого повернення є непоодинокими. Проте, є очевидним, що законодавець у зміст вказаної норми вклав розуміння саме тілесних речей. Таким чином, повернення майнових прав інтелектуальної власності особі, яка раніше передала їх до статутного капіталу, на підставі такої норми не можливе, а інших положень, які б аналогічним чином це вирішували, немає. Якщо попередньо у договорі між співзасновниками подібна ситуація не була прописана щодо права вийти з товариства та отримати назад майнові права, то особа отримує лише частку у грошовому виразі.

Слід зауважити, що договір між співзасновниками може бути вагомим превентивним засобом уникнення в майбутньому спорів, оскільки дає можливість відразу окреслити спірні питання та шляхи їх вирішення. Наприклад, Південно-Західний апеляційний господарський суд у постанові від 16.09.2021 (справа № 916/2796/2) вказав, що «господарючі суб'єкти вправі самостійно визначати свої взаємовідносини через договори, що містять елементи різних договорів, і навіть таких, що не передбачені чинним законодавством, але оптимально регулюють їх права і обов'язки... тобто сторони договору досягли домовленості, згідно з якою корпоративні права внаслідок виконання його умов залишаються лише одному з них» [8]. Така позиція суду підтверджує широку свободу дій у підході до внутрішніх питань взаємодії співзасновників товариства.

Б.А. Абласв також звернув увагу на можливість посилення ролі договору у взаємовідносинах щодо майнових прав інтелектуальної власності, задіяних у господарюванні, вказавши про можливе «врегулювання питань віднесення майнових прав інтелектуальної власності в статутний капітал через чітке визначення договірних конструкцій, на підставі яких можна здійснити ці процеси» [9, с. 104].

І.В. Кривошеїна розглядає можливість укладення ліцензійного договору між господарюючим суб'єктом і колишнім володільцем майнових прав щодо надання дозволу на використання об'єкта інтелектуальної власності [10, с. 192], що також можна розглядати як своєрідний спосіб повернення майнових прав їх першовласників.

Таким чином, можливість закріплення у корпоративному договорі (як обов'язкова умова договору) положення щодо регулювання прав та обов'язків учасників товариства стосовно майнових прав інтелектуальної власності, в тому числі – щодо їх можливого повернення на певних умовах колишньому власникові, може запобігти майбутнім непорозумінням та спорам. Відповідні доповнення до законодавства слід закріпити в ст. 7 Закону

України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Поки триває процес господарювання, основна увага учасників, окрім організації виробництва, зосереджена на розподілі прибутку. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», він розподіляється пропорційно до розміру їх часток. Чим більший вклад – тим більше прибутку матиме учасник. Адекватна оцінка майнових прав інтелектуальної власності та своєчасний контроль за зміною грошової оцінки майнових прав забезпечують дотримання прав учасника (їх передавача) на гідну винагороду. Вбачається, що з цієї точки зору вигідним для вкладника-першовласника майнових прав є збільшення його частки в статутному капіталі; останнє насамперед залежить від прибутковості діяльності саме за рахунок таких інтелектуальних прав. Але збільшення ціни таких прав, за певних умов та з врахуванням справедливого підходу, може дати позитивний фінансовий результат для інших вкладників. Ймовірно є ситуація, коли майнові права значно зросли у вартості в порівнянні з початковою оцінкою, або у порівнянні з вкладом іншого учасника вони стали дорожчими. Це змінює пропорцію між фактичною ціною вкладів, що можна прослідкувати впродовж діяльності товариства. Це означає, що змінюється пропорція часток у прибутку. Наприклад, раніше партнери, маючи приблизно рівні за оцінкою вклади, отримували приблизно рівні дивіденди. Але тепер вкладник майнових прав повинен мати більшу частку; пропорційність розподілу прибутку мала б змінитись. Питання постає в тому, чи розподіляється дохід на підставі нової пропорції, або як і раніше береться до уваги співвідношення вкладів на етапі створення товариства? Чи потрібно враховувати певні чинники, які таку пропорційність змінюють? Фактично йдеться про те, чи може інший учасник, який не вносив до статутного капіталу майнові права інтелектуальної власності, отримувати дивіденди за рахунок частини від вкладу іншої особи (від майнових прав інтелектуальної власності). При з'ясуванні такої обставини слід врахувати певні чинники, які сприяли збільшенню вартості майнових прав. Як правило, це зумовлено успіхом реалізації продукції. Зокрема, слід оцінити особливості виробництва: чи був збільшений обсяг виробленої продукції, чи змінилися умови її реалізації та попит на неї, які маркетингові засоби були задіяні, особисту трудову участь учасників в організації та контролі за веденням діяльності, їх функціональні обов'язки, добросовісність їх виконання, формалізм участі тощо. Разом з тим, потрібно надати оцінку перспективам зростання вартості майнових прав самими по собі (без допомоги та сприяння матеріальними засобами іншого вкладника). Іншими словами, слід відповісти на питання: наскільки успішні реалізації майнових прав посприяло об'єднання з зусиллями інших осіб, та яку роль в цьому мало використання вкладеного іншими учасниками майна? Комплексна оцінка таких чинників надасть відповідь на поставлені питання. Логічно, що при певному ступені участі іншого учасника, який вніс до товариства матеріальні засоби, та вагомості для товариства внесеного ним майна, така обставина повинна братися до уваги. Адже в більшості випадків без матеріально-речового вкладу самими лише інтелектуальними засобами господарський процес не започаткується та не дістане спроможності випускати продукцію чи надавати послуги.

Таким чином, ступінь активної участі у виробництві та управлінні товариством, особисті ініціативи та значимість внесеного майна можуть свідчити про те, що учасник, який не вносив до капіталу майнові права, має право отримати частину доходу, який отриманий саме за рахунок інтелектуальних прав. Реалізується це таким чином, що при фактичній зміні співвідношення вартості його вкладу та вкладника майнових прав в сторону збільшення

вартості останніх, пропорція, яка була визначена на підставі оцінки початкових вкладів, не змінюється. Тобто, майнові права, зростаючи у вартості мали б приносити більше дивідендів саме своєму вкладникові. Але, оскільки частки залишаються незмінними й розмір дивідендів визначається згідно встановленої раніше пропорційності вкладів, досягнута «надбавка» у дивідендах, отриманих за рахунок майнових прав інтелектуальної власності, переходить іншому вкладникові. Тобто частки вкладників не змінюються, а співвідношення дивідендів збільшуються на користь іншого вкладника, аніж того, що вносив майнові права. Проте, при досягненні значної різниці у реальній ціні майнових прав у порівнянні з їх первісною ціною та ціною матеріальних вкладів, від початкової пропорції вкладів як орієнтира з визначення співвідношення доходів можна відступити, з метою дотримання прав вкладника таких прав на отримання частки від доходу, забезпеченого інтелектуальними правами. Тобто отримання збільшеного розміру дивідендів без зміни часток.

Важливо звернути увагу на те, що майнові права інтелектуальної власності мають суттєву перевагу над матеріальними засобами, оскільки вони не зазнають зносу в процесі використання. Природньо, що задіяні у виробництві речі (засоби виробництва) з плином часу стають менш ефективними, потребують амортизації. Майнові права в межах свого строку дії такого недоліку не мають, що демонструє їх феномен як засобу виробництва. Яскравим прикладом слугують майнові права на торговельні марки, вартість яких може значно зрости та становитиме левову частку в порівнянні з іншим майном. Крім того, з огляду на можливість багаторазового продовження строку чинності майнових прав на засоби індивідуалізації, існує підвищений інтерес до збереження на них монополії майнових прав. З огляду на таку обставину, при перегляді співвідношення у розподілі доходу слід порівнювати оновлену вартість майнових прав із початковою ціною речового вкладу.

Наслідки «подорожчання» майнових прав потрібно розглядати з боку кожного з учасників товариства, оцінюючи розумність співвідношення доходів в залежності від справедливої оцінки участі вкладників у виробництві.

Ситуація необґрунтованого безпідставного збагачення вкладника майнових прав має бути виключена, адже участь особи, яка такі майнові права внесла до статутного капіталу, могла тільки цим і обмежитись. Тому наріжним каменем постає питання забезпечення справедливості у корпоративних відносинах при розподілі прибутку. Дотримання принципу справедливості може зумовлювати необхідність відступлення від пропорційності доходів у порівнянні зі співвідношеннями часток вкладників.

Слід зазначити, що збільшення частки учасника товариства прямо передбачає подальше збільшення розміру отриманих дивідендів. Однак збільшення частки учасника опосередковується процедурою збільшення статутного капіталу, що передбачає складний процес, який, до того ж, може зайняти тривалий час. А якщо метою є саме визначення розміру дивідендів, то недоцільним вбачається щоразу, коли постає відповідне питання, порушувати таку процедуру. Тож питання зміни розміру дивідендів може вирішуватися при незмінності часток учасників.

Важливим аспектом є те, що законодавчо оцінка майнових прав може визначатися засновниками або на підставі професійного дослідження експертами-оцінювачами лише на етапі формування статутного капіталу. Таким чином, при створенні товариства визначається первісна вартість майнових прав – собівартість необоротних активів у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення) необоротних активів (абз. 12 п. 4 НП(С)БО 7 «Основні засоби») [11]. Переоцінка у майбутньому потребується у зв'язку з бухгалтерською звітністю та найчастіше має місце при проведенні

фінансових операцій під час виходу зі складу товариства учасника для проведення розрахунку пропорційної його частці. У бухгалтерському обліку для цих цілей використовують термін справедливої вартості – суми, за якою можна продати актив або оплатити зобов'язання за звичайних умов на певну дату (абз. 19 п. 4 НП(С)БО 7 «Основні засоби»). З метою переоцінки статутного капіталу такі операції не здійснюються, оскільки вартість внесків визначається одноразово при створенні юридичної особи, що закріплюється в статуті.

Вартість майнових прав є динамічною – зміни при їх ретельному моніторингу можна прослідковувати чи не щодня. Це ж стосується й речових засобів виробництва. Тому знати реальне співвідношення розмірів вкладів кожного з учасників у короткі проміжки часу не можливо. Це означає, що при стабільній пропорції вкладів учасників набуває динамічної ознаки співвідношення при розподілі прибутку. Як правило, згідно чинного законодавства, похідні вигоди від використання майнових прав має лише власник виключних прав, або особи, яким вони належать спільно. В описаній вище цій ситуації, при наділенні частиною прибутку від майнових прав (які юридично належать товариству, «працюють» на товариство та попереднього власника) іншого вкладника, останній наділяється правом вимоги частини доходу, який приносять ці права. Отже, пропорційність вкладів учасників товариства визначається на етапі його створення. Така пропорція є базовою для визначення доходів учасників у майбутньому. Якщо до статутного капіталу вносяться майнові права інтелектуальної власності, які суттєво збільшуються у вартості в процесі діяльності товариства, визначена раніше пропорція може бути скоригована: 1) в сторону збільшення доходу іншого учасника, за умови наявності для цього підстав, що ґрунтуються на оцінці його участі та вагомості його вкладу в процесі здійснення господарської діяльності; 2) в сторону зменшення доходу їх вкладника відносно реальної вартості майнових прав при умові встановлення суттєвої різниці з їх початковою вартістю. Для такого коригування, за вимогою учасника товариства, має здійснюватися нова оцінка майнових прав професійним суб'єктом оціночної діяльності, що також доцільно наперед передбачити в статуті та/або корпоративному договорі, додатково обумовивши підстави проведення нової оцінки, періодичність тощо. При цьому відповідні положення можуть бути внесені до вказаних документів і в процесі діяльності товариства, якщо виникне така потреба.

Отже, розмір дивідендів учасників товариства, де задіяні у виробництві майнові права інтелектуальної власності, за певних умов набуває виражений варіативний характер, оскільки може змінюватися не лише при зміні часток вкладників (як це передбачено при усталеному підході), але й на основі результатів періодичного відслідковування динамічної зміни вартості майнових прав інтелектуальної власності.

З огляду на такі особливості потрібно заздалегідь узгоджувати між вкладниками питання розподілу доходів.

У ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» передбачено, що у корпоративному договорі містяться зобов'язання, згідно яких учасники товариства реалізують свої права та повноваження певним чином або утримуються від їх реалізації. Більш детальної конкретизації щодо прав, повноважень, порядку та способів їх реалізації норма не містить. Тому доцільно доповнити таку статтю нормою, згідно якої закріпити можливість погоджувати у корпоративному договорі (як обов'язкова умова договору) положення щодо регулювання прав та обов'язків учасників товариства по відношенню до розподілу доходів від реалізації майнових прав інтелектуальної власності.

Окремо потрібно зазначити про ліцензійний договір як спосіб передавання у користування майнових прав інтелек-

туальної власності без їх повного відчуження на визначений строк.

Так, І.В. Кривошеїна заперечує можливість передавання майнових прав інтелектуальної власності товариству на підставі ліцензії. Вчена зазначає, що «вкладом до статутного капіталу товариства майнові права можуть бути лише на підставі правочину щодо передавання виключних майнових прав, але не ліцензійного договору. Враховуючи наявність спеціальної договірної конструкції щодо передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності, це виключає можливість включення таких прав до статутного капіталу на підставі ліцензійного договору, оскільки ліцензіат не стає власником прав на об'єкт інтелектуальної власності; крім того, ліцензіату не відчужуються майнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт» [10, с. 193–194]. На противагу вказаній думці, І. Коваль та К. Оверковський обґрунтовано розглядають передачу права користування майновими правами промислової власності на певний строк до статутного капіталу юридичної особи на підставі ліцензійного договору або договору комерційної концесії як одну з моделей внесення таких прав до статутного капіталу [12, с. 19]. Такий підхід є цілком логічним, адже особа передає в якості вкладу частину від усього обсягу прав, яким вона наділена; на законних підставах вчиняє на власний розсуд дії щодо майна, яке їй належить. Відмінність від звичної передачі права користування, зокрема, за ліцензійним договором, полягає в тому, що суб'єктом, який такі права отримує, вчиняються подальші дії щодо внесення їх до статутного капіталу, що посилює зв'язок таких прав з юридичною особою. Однак це здійснюється виключно в межах погодженого строку. Разом з тим, на ефективність здійснення господарської діяльності не впливає те, що товариство не набуває всього обсягу майнових прав відносно об'єкта інтелектуальної власності, оскільки з виробничої точки зору у тому потреби немає.

Регулювання діяльності простого товариства також передбачає можливість внесення як вкладу майнових прав інтелектуальної власності. Суттєвою відмінністю є те, що в ЦК України одразу визначається рівність вкладів учасників. Поруч з цим, учасники можуть діяти інакше та самостійно оцінити вклад учасника, що повинно бути ними погоджено (ст. 1133 ЦК України). Статтею 1134 ЦК України передбачено, що майно, яке було у власності учасника, при його внесенні до товариства перетворюється у спільну часткову власність учасників. Так, майнові права інтелектуальної власності можуть належати попередньо вкладнику. При їх передачі вони стають спільними правами учасників.

Якщо вкладник наділений майновими правами на підставі патенту або ліцензії, тобто має право користування ними, то при їх передачі вони також трансформуються у спільне майно (спільні майнові права), яке використовується в інтересах усіх учасників. Фактично йдеться про те, що кожен з учасників стає суб'єктом майнового права. Зміст статті 1133 ЦК України презюмує рівність вкладів учасників товариства. Однак у правах інтелектуальної власності часток бути не може, оскільки природа майнових прав інтелектуальної власності визначає їх неподільність. Ця особливість притаманна саме майновим правам інтелектуальної власності і вирізняє їх з-поміж інших об'єктів. Тому при вкладенні таких прав виникає режим спільних прав учасників товариства, й доходи від реалізації таких прав розподіляються між учасниками порівну.

Слід зважати ще й на те, що ліцензія або патент мають строк дії. Тобто вкладення права користування здійснюється на певний строк. Також потрібно враховувати наявність у ліцензіата (особи, яка має намір внести як вклад права, що підтверджені відповідним документом) повноважень на надання іншій особі права на користування об'єктом права інтелектуальної власності. Хоча передавання

майнових прав як вклад є іншого роду дією, аніж видання субліцензії, однак при цьому також потрібно враховувати обсяг прав особи-ліцензіата, щоб у подальшому не виникло спорів з особою, яка таку ліцензію видала вкладнику, адже в найгіршому випадку товариство ризикує втратити майнові права та зазнавати збитків.

Таким чином, строк дії ліцензії чи патенту, обсяг прав вкладника в сукупності з тією обставиною, що передавання у такий спосіб права користування не наділяє набувача достатнім обсягом прав для подальшого розпорядження виключно на розсуд товариства, є особливостями, що можуть призвести до неочікуваних наслідків. Тому передавання майнових прав, підтверджених ліцензією, доцільно супроводжувати укладенням ретельно підготовленого договору з урахуванням вказаного вище.

Майнові права, як і інше майно, що об'єднано учасниками для спільної діяльності, сприймається як засіб для такої діяльності і зазнає перетворень від особистості до спільної власності, або від персоніфікованого права користування до спільного. Прибуток розподіляється пропорційно вартості вкладів у спільне майно, або з відступом від такої пропорційності, про що має бути наперед встановлено договором або домовленістю (ст. 1139 ЦК України). З останнього твердження слідує, що описані вище випадки збільшення оцінки майнових прав в діяльності товариств можуть також торкнутися діяльності простого товариства. Якщо на такий випадок попередньо не була досягнута домовленість, то виникнуть аналогічні питання щодо розміру прибутку, які можуть бути вирішені з урахуванням тих самих чинників, що і для товариств з обмеженою або додатковою відповідальністю. Як вже згадувалося вище, реальна вартість майнових прав встановлюється при виході з товариства. Можливість при цьому повернути майнові права назад від товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, при дотриманні норм діючих законів, можлива лише якщо такий розвиток правовідносин наперед передбачений в статуті або корпоративному договорі з відповідним правом учасника. При досягненні на такий час успішності у діяльності, втрата товариством майнових прав інтелектуальної власності неминуче призведе до спаду або припиненню виробництва. Тож логічним з позиції захисту прав юридичної особи є безповоротне набуття прав на них. Корпоративний договір або статут можуть містити положення, що закріплюють право вкладника такі права повернути в одноособову власність. Але тоді мають бути передбачені додаткові умови, які запобігають маніпулятивним діям вкладників, аби попередити завдання шкоди виробництву внаслідок втрати прав. З метою захисту прав вкладника майнових прав, попередження спротиву інших учасників товариства до укладення корпоративного договору або внесення до нього пункту щодо можливості та умов повернення майнових прав, доцільно передбачити обов'язковість такої умови в договорі – якщо він укладається, або ж передбачити законодавчо можливість повернення майнових прав у судовому порядку.

У діяльності простого товариства повернення речей, переданих у спільне володіння та (або) користування, можливе при припиненні договору простого товариства (ст. 1141 ЦК України). Як бачимо, таке формулювання залишає осторонь можливість повернення майнових прав інтелектуальної власності, оскільки вони до речей не відносяться. Натомість у цій же статті передбачено, що поділ спільного майна провадиться в порядку, встановленому Кодексом. Однак недостатність норм, якими врегульовано поділ майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, які також відносяться до майна, свідчить про неврахування законодавцем шляхів вирішення спору про повернення саме майнових прав.

Складність ситуації підкреслюється ще й тим, що у цій же статті приділено особливу увагу деяким

нетиповим, індивідуально визначеним об'єктам. Так, у частині 2 ст. 1141 ЦК України вказано, що річ з індивідуальними ознаками може бути повернута власнику в результаті вирішення судової справи за його відповідною вимогою. Очевидно, що майнові права інтелектуальної власності хоча й не є речами, проте вони вирізняються за своєю специфічною природою, мають особливу прив'язку до передавача таких прав тощо, що обумовлює складність процедури їх повернення в порівнянні з об'єктами матеріального світу. Тому недолік вказаної статті у відсутності положень про можливість, спосіб і порядок повернення майнових прав при припиненні договору простого товариства потребує якнайшвидшого усунення. І тут доречним буде передбачити, що майнові права інтелектуальної власності, внесені до простого товариства, безумовно мають повертатися їх учаснику, якщо останній є автором об'єкта інтелектуальної власності, майнові права на який були вкладом. А якщо вкладник є вторинним їх власником – після оцінки ризиків для виробництва в результаті втрати таких прав, за наслідками судового розгляду.

Висновки. З вищезазначеного аналізу слідують такі висновки проведеного дослідження.

1. У результаті залучення майнових прав інтелектуальної власності до господарської діяльності, через недостатнє законодавче регулювання питань реалізації майнових прав інтелектуальної власності, підвищуються ризики виникнення спорів щодо справедливого розподілу прибутків від їх використання між учасниками. З метою попередження таких непорозумінь між учасниками товариства доцільно заздалегідь погодити такі питання в корпоративному договорі. Відповідні зміни також потрібно внести в законодавчі акти. На законодавчому рівні також потрібно закріпити право вкладника майнових прав у певних випадках мати беззаперечну можливість повернути майнові права при виході з товариства.

2. У разі внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу товариства пропонується передбачити в законодавстві, зокрема, у ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» норму, згідно якої передбачити можливість погоджувати у корпоративному договорі (як обов'язкова умова договору) положення щодо регулювання прав та обов'язків учасників товариства по відношенню до майнових прав інтелектуальної власності, в тому числі – щодо їх можливого повернення на певних умовах вкладникові (колишньому власникові) при виході з товариства.

Рекомендується учасникам закріплювати в корпоративному договорі або статуті домовленості про розподіл дивідендів у разі збільшення вартості майнових прав інтелектуальної власності.

Також рекомендується передбачити у договорі порядок розподілу дивідендів між учасниками товариства, якщо вкладник майнових прав інтелектуальної власності має відповідне право користування ними на підставі ліцензії або патенту.

3. У разі внесення майнових прав інтелектуальної власності до спільного майна простого товариства пропонується внести зміни до статті 1141 ЦК України, згідно яких передбачити їх безумовне повернення учаснику, якщо останній є автором об'єкта інтелектуальної власності, майнові права на який були вкладом. А якщо вкладник є вторинним їх власником – після оцінки ризиків для виробництва в результаті втрати таких прав, за наслідками судового розгляду.

4. Пропонується внести зміни до статті 13 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», у якій закріпити можливість внесення до статутного капіталу, зокрема, майнового права на використання об'єктів інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
3. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 49. Ст. 682.
4. Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 24. Ст. 850.
5. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 47. Ст. 251.
6. Про затвердження Національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності»: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2007 р. № 1185. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-п#Text>.
7. Ханієва Ф.М. Правові режими вкладу до господарського товариства. *Право і суспільство*. 2016. С. 161–170. URL: https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fjournals.pnu.edu.ua%2Findex.php%2FELS%2Farticle%2Fdownload%2F218%2F242%2F&psig=AOvVaw3viy_NPH-SPcOXjwXkelua&ust=1747131126950000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CAQqQn5wMahcKEwj4x7vj2J2NAXUAAAAAHQAAAAQBA.
8. Постанова Південно-Західного апеляційного господарського суду від 16.09.2021 (справа № 916/2796/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99781984>.
9. Аблаєв Б.А. Щодо проблематики внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 102–104. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2022/20.pdf.
10. Кривошеїна І. В. Особливості внесення майнових прав інтелектуальної власності до статутного капіталу. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 189–194.
11. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджене наказом Міністерства фінансів України 27.04.2000 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.
12. Коваль І., Оверковський К. Формування статутного капіталу майновими правами промислової власності: законодавче і локальне регулювання. *Право України*. 2021. № 6. С. 141–161.